

РОЗДІЛ 2. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

EDUCATIONAL TRAJECTURE AS A MEANS OF PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIAL EDUCATION SPECIALISTS IN MODERN REALITIES

У статті обґрунтовано актуальність підготовки майбутніх логопедів до інклюзивного навчання дітей з тяжкими порушеннями мовлення; розкрито сутність поняття «професійна підготовка логопеда» як інтегральної якості особистості, її роль у покращенні якості вищої освіти. Зазначено, що в умовах соціально-економічних змін у суспільстві, нових поглядів на якість освіти в цілому, є саме необхідність про реформування і осучаснення основних положень у підготовці фахівців спеціальної освіти, що вимагає її відповідності європейським і новим Державним стандартам в Україні. Розглянуто проблема спеціальної підготовки майбутніх корекційних педагогів до організації навчально-виховного процесу дітей з тяжкими порушеннями мовлення, її роль у покращенні якості вищої освіти

На основі проведеного аналізу науково-літературних джерел представлено загальну структуру професійної підготовки фахівця, що охоплює формування у здобувачів освіти системи знань та умінь засобами здійснення індивідуалізації освітнього процесу у закладах вищої освіти є включення здобувачів до проектування і реалізації індивідуальної траєкторії у засвоєнні освітніх компонентів. Висвітлено організаційні питання та етапи складання індивідуальної освітньої траєкторії, що включає послідовність елементів навчальної діяльності кожного здобувача освіти, відповідну його здібностям, можливостям, мотивації, інтересам, що здійснюється при координації діяльності викладача у взаємозв'язку з батьками. Висвітлено напрями реалізації індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти: змістовий – реалізується через варіативні навчальні плани і освітні програми, що визначає індивідуальну освітню траєкторію; діяльнісний, що реалізується через нетрадиційні педагогічні технології, нові інформаційні технології; та процесуальний, який визначає організаційний аспект і види спілкування.

Ключові слова: адаптація, індивідуалізація, інтеграція, діти з особливими освітніми потребами, професійні компетентності, індивідуальна освітня траєкторія, індивідуалізація освітнього процесу академічна мобільність.

The article substantiates the relevance of training future speech therapists for inclusive education of children with severe speech disorders; the essence of the concept of "professional training of a speech therapist" as an integral quality of a person, its role in improving the quality of higher education is revealed. It is noted that in the conditions of socio-economic changes in society, new views on the quality of education in general, there is a need to reform and modernize the main provisions in the training of special education specialists, which requires its compliance with European and new State standards in Ukraine. The problem of special training of future correctional teachers for the organization of the educational process of children with severe speech disorders, its role in improving the quality of higher education is considered

On the basis of the analysis of scientific and literary sources, the general structure of the professional training of a specialist is presented, which includes the formation of a system of knowledge and skills in the students of education. The means of individualization of the educational process in institutions of higher education is the inclusion of students in the design and implementation of an individual trajectory in the assimilation of educational components. The organizational issues and stages of drawing up an individual educational trajectory, which includes the sequence of elements of the educational activity of each student, corresponding to his abilities, opportunities, motivation, and interests, which is carried out during the coordination of the teacher's activities in the relationship with parents, are highlighted. The directions for the implementation of the individual educational trajectory of education seekers are highlighted: substantive – implemented through variable curricula and educational programs that determine the individual educational trajectory; activity that is implemented through non-traditional pedagogical technologies, new information technologies; and procedural, which determines the organizational aspect and types of communication.

Key words: adaptation, individualization, integration, children with special educational needs, professional competences, individual educational trajectory, individualization of the educational process, academic mobility.

УДК 371.13:371.15
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/53.2.10>

Кулешова В.В.,
докт. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри освітніх технологій
та охорони праці

Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української інженерно-педагогічної академії

Мальована В.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри освітніх технологій
та охорони праці

Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української інженерно-педагогічної академії

Самойлова І.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної педагогіки
і психології та інклюзивної освіти
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді.

На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти в Україні активного впровадження набуває проблема професійного розвитку та професійного становлення майбутнього вчителя-логопеда залишається вкрай актуальною. Особливу значущість набуває якість професійної підготовки здобувачів освіти, яка зорієнтована на умінні здобувати

знання та вмінні їх ефективно використовувати упродовж постійної самоосвіти. Тому перед науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти постає проблема підготовки фахівців спеціальної освіти, здатних відповідати сьогорнішнім суспільним викликам, організовувати процес навчання, виховання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами в закладі освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досвід багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців свідчить, що успішність дошкільної інклюзивної освіти буде залежати саме від професійної компетентності педагогів. Так, В. Бондар, І. Демченко, Н. Лалак, І. Кузава, О. Мартинчук, С. Мирнова, І. Садова та ін. вважають, що лише за умов спеціальної підготовки педагогів можливе інклюзивне навчання, зокрема: оволодіння ними основними методиками, прийомами та засобами навчальної і виховної діяльності в інклюзивному середовищі [4; 5; 6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

На сьогодні в Україні розроблено низку законодавчих актів, які забезпечують рівні умови для навчання і виховання осіб, які мають обмежені можливості здоров'я (Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, Накази МОН України, Концепція загальнодержавної цільової соціальної програми «Здорова нація» з питань підготовки та фахівців педагогічного профілю, які працюють в умовах інклюзивного навчання.

Все це приводить до необхідності розробки нових технологій навчання здобувачів, які повинні бути спрямовані на реалізацію особистісно-орієнтованого підходу в навчанні, поважному відношенні до особистості здобувача вищої освіти, створенні умов для виявлення і розвитку індивідуальних можливостей та здібностей.

Незважаючи на це, залишається нерозв'язаною проблема підготовки фахівців, які могли б задовольнити освітні потреби різних категорій дітей, у тому числі і дітей з особливими освітніми потребами: із затримкою психічного розвитку, з порушеннями роботи опорно-рухового апарату, з різноманітними вадами та розладами психічних процесів (уява, увага, пам'ять, мовлення, мислення).

Мета статті – висвітлення особливостей формування професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Концепція розвитку інклюзивної освіти (2010 р.). Серед важливих завдань реалізації інклюзивного підходу в Концепції визначено удосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, які працюють в умовах інклюзивного навчання. Все це приводить до необхідності розробки нових технологій навчання здобувачів, які повинні бути спрямовані на реалізацію особистісно-орієнтованого підходу в навчанні, поважному відношенні до особистості здобувача вищої освіти, створенні умов для виявлення і розвитку індивідуальних можливостей та здібностей. Одним із шляхів здійснення індивідуалізації освітнього процесу у закладах вищої освіти є включення здобувачів до проектування і реалізації індивідуальної траєкторії у засвоєнні освітніх компонентів. Отже

індивідуальна освітня траєкторія професійного розвитку, дозволяє здобувачам обрати власний вибір, що сприяє розвитку самостійності, мобільності, гнучкості, креативності, ініціативності, здатності обирати організаційно-діяльнісні, пошукові, науково-дослідницькі та інші якості й здібності.

У наукових дослідженнях автори визначають, що на сучасному етапі розвитку вищої освіти необхідна певна діяльність, що заснована на сучасних уявленнях про індивідуалізацію, за допомогою якої в системі вищої освіти реалізуються можливості для вибору індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти. Проте і сьогодні недостатньо дослідженням залишається питання формування у майбутніх корекційних педагогів навичок розробки для дитини з особливими освітніми потребами індивідуальної освітньої траєкторії, як способу реалізації її особистісного потенціалу.

Розкриваючи зміст оновлення системи реформування національної системи вищої освіти нами були актуалізовані пошуки підходів до розробки стратегії модернізації професійної підготовки здобувачів з урахуванням світового досвіду та традицій української академічної культури.

Варто зазначити про необхідність вирішення проблем, пов'язаних з формуванням у здобувачів вищої освіти системи знань, умінь і навичок роботи з дітьми, які мають тяжкі порушення мовлення (ТПМ). Ці потреби вказують сучасні українські вчені – педагоги В. Бондар, Ю. Бистрова, Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, С. Мирнова, О. Рацул, В. Синьов, О. Хохліна, М. Шеремет та інші.

Отже такі напрямки процесу модернізації, як перехід до системи європейської багаторівневої освіти, розвиток мобільних освітніх програм та стандартів, досягнення академічної мобільності, потребує необхідність визначення альтернатив в освіті та зорієнтованість здобувачів освіти, як здобувачів які можуть робити вибір виходячи з власних можливостей та потреб ринку праці.

Спеціальна освіта гостро потребує перегляду та переосмислення парадигми освітньо-реабілітаційного і корекційно-освітнього процесу, оновлення його змісту і впровадження сучасних, у тому числі й інформаційних, технологій. Саме тому важливе завдання спеціальної освіти це насамперед є вміння сформувати сучасні життєві стратегії, максимально адекватні новій ситуації, яка склалася в українському суспільстві.

Сьогодення завдання закладів вищої освіти поставило гостре питання підготовки фахівців спеціальної освіти: або вона і далі буде розвиватися у напрямі традиційних понять, підходів до дітей з особливими освітніми потребами як пасивних об'єктів впливу, недооцінки їх духовного становлення і розвитку, або наповнить новим, життєтворчим змістом навчання

і виховання, задекларувавши, що головне для спеціальної, у тому числі й інклюзивної, освіти – дитина, з її радощами і болями, різними проблемами, потребами, інтересами, з її особистим внутрішнім світом.

О. Гребенюк відзначає, що в умовах гуманізації освіти, коли індивідуальність людини є вищою цінністю, формування індивідуальності майбутнього педагога стає найважливішою метою професійної підготовки. У процесі професійної підготовки майбутнього вчителя відбувається через привласнення цінностей майбутньої професії. Вони виступають основою формування ціннісно-професійної позиції, яка регулює процес рішення професійних завдань.

Варто зазначити, що з боку особистісно-орієнтованого підходу професійна підготовка майбутніх фахівців своїх дослідженнях розглядає О. Галицька. На її думку, етапам професійної підготовки відповідають «фази» розвитку особистості майбутнього фахівця у спеціальній освіті, що потребує саме входить в нове середовище педагогічного закладу вищої освіти

– *адаптація* – засвоєння цінностей і норм педагогічної культури, та здібність до оволодіння засобами і формами навчальної діяльності;

– *індивідуалізація* – індивідуальність особистості майбутнього вчителя-логопеда, самовизначенням в професії, та знаходженням особистісного значення майбутньої професійної діяльності;

– *інтеграція* – професійна самореалізація в контексті педагогічної реальності.

М. Шеремет зазначає, що наразі «... принципово змінилося соціальне замовлення і держава, суспільство, батьки, спеціалісти суміжних галузей, які раніше ніколи «не помічали» цих і проблем, і дітей, стали вимагати від дефектологів негайно науково-методично забезпечити нові соціальні установки на всіх рівнях і у всіх аспектах...» [7, с. 8], зокрема це стосується і підготовки висококваліфікованих спеціалістів для всіх освітніх рівнів.

При організації навчальної діяльності здобувача вищої освіти ми вважаємо, що необхідне включення його в процес освоєння необхідних знань, освоєння діяльністю, у процесі ціннісного самовизначення, вироблення власної технології в освіті при навчанні по індивідуальній освітній траєкторії. Т. Ловейко пропонує використовувати кейс-методи на навчальних заняттях, що сприятимуть розвитку логічного мислення, комунікативної компетентності, а також відповідальності за виконану роботу [4].

Розглянемо більш детально суть поняття індивідуальна освітня траєкторія у наукових працях сучасних дослідників.

Т. Ілляшенко відзначає, що індивідуальна траєкторія психічного розвитку дитини будується на двох суперечливих підставах: пристосовності до

вимог дорослих, створюючи для нього нормативні ситуації, та креативності, що дозволяє йому постійно шукати вихід з ситуації, будувати для себе нові з опорою на знання, що є в індивідуальному досвіді та способи дії [1].

О. Глузман визначає індивідуальну освітню траєкторію як певна послідовність елементів навчальної діяльності кожного студента, відповідну його здібностям, можливостям, мотивації, інтересам, що здійснюється при координації діяльності викладача у взаємозв'язку з батьками. Він відзначає такі напрями реалізації індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти:

1. *змістовий* – реалізується через варіативні навчальні плани і освітні програми, що визначають індивідуальний освітній маршрут;

2. *діяльнісний* – реалізується через нетрадиційні педагогічні технології, нові інформаційні технології;

3. *процесуальний* – визначає організаційний аспект і види спілкування.

Ми вважаємо, що необхідно звернути увагу на необхідність і важливість проектування індивідуальної освітньої діяльності здобувачів вищої освіти, вважає індивідуальну освітню програму та індивідуальний освітній план опорним проектом для інших.

Автори визначають специфічними особливостями індивідуальної освітньої траєкторії є: індивідуальна освітня траєкторія проектується спеціально для того, що конкретного навчається як освітня професійна програма; здобувач освіти виступає як суб'єкт вибору, розробки і реалізації освіти, тобто декларується його активність; забезпечується педагогічна підтримка здобувача вищої освіти; саме підтримка в освітньому процесі трансформує особистісно-орієнтований освітній процес в індивідуальну освітню траєкторію; при розробці індивідуальної освітньої траєкторії індивідуалізація передусь диференціації.

Висновки. Отже, успішна та ефективна практична реалізація підготовки фахівців спеціальної освіти залежить насамперед від ставлення до нього фахівців як суб'єкта навчально-виховної діяльності. Для майбутньої професійної діяльності особливо значущою є суб'єктна позиція здобувача вищої освіти, забезпечити яку допомагає врахування індивідуальних особливостей, а також включення в освітній процес особистісного досвіду кожного здобувача.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загально-освітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. № 10. С. 14–18.
2. Колупаєва А., Таранченко О. Освітньо-професійна програма підвищення кваліфікації працівників інклюзивно-ресурсних центрів. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2019. № 1. С. 20–29.

3. Лалак Н.В. Підготовка майбутніх педагогів до роботи в закладах освіти з інклюзивною формою навчання. Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету: традиції, проблеми, перспективи: збірник наукових праць. 2013. Т. 1. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/pedos3t/tom1/23_lalak.pdf (дата звернення: 7.06.2021).

4. Ловейко Т. Особливості використання практичних комунікативних кейсів при підготовці студентів спеціальності «Видавнича справа та редагування». Практичні комунікаційні кейси в інклюзивному освітньому середовищі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 22 листопада 2019 р.). Київ, 2019. С. 59–62.

5. Мартинчук О.В. Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної

освіти. *Вісник психології і педагогіки*. Київ, 2012. № 7 URL: https://www.psyh.kiev.ua/Мартинчук_О.В._Підготовка_майбутніх_педагогів_до_професійної_діяльності_в_умовах_інклюзивної_освіти (дата звернення: 25.05.2022).

6. Садова І.І. Особливості підготовки майбутнього вчителя до навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 14. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/14_2015/45.pdf (дата звернення: 10.06.2021).

7. Шеремет М.К. Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія : Соціально-педагогічна. 2011. Вип. 17(1). – С. 7-11.